

Zwervende stenen

tussen twee zeeën

Van 18 mei tot 21 september waren op Texel 25 monumentale sculpturen van de Amsterdamse beeldhouwer Ton Kalle te zien. Opgesteld langs voor toeristen aantrekkelijke fietsroutes en in de nabijheid van de vele kerkjes op het eiland. Duitse toeristen, feestvierende jongeren en heel, heel veel schapen vormden een tamelijk ongebruikelijke context voor een jubileumtentoonstelling. Maar hoe realistisch is de wens om tot beheersbaarheid van de context te komen eigenlijk?

Door **Antonie den Ridder**

Twee tentoonstellingen in ongeveer hetzelfde tijdvak. Voor de ene tentoonstelling begeeft de bezoeker zich in het urbane landschap van de Bijlmer. En voor de andere in een wereld van strand en zee. De tentoonstelling *Present Forever* (zie p. 27) in parkeergarage Klieverink en *Stenen beelden op Texel* lijken op het eerste gezicht weinig met elkaar van doen te hebben. *Present Forever* valt min of meer te duiden als vervolg van de inspirerende tentoonstelling *Beeldhalwerk* die in 2010 van start ging. Inspirerend vanwege de radicale uitwerking van de vraagstelling of beelden zich los kunnen zingen van (kunst)geschiedenis en omgeving om al doende een betekenisvol eigen domein te scheppen. Ook ditmaal proberen de samenstellers van de tentoonstelling een situatie te scheppen, waarin de bezoeker op eigen kracht het beeld ontdekt. Buiten de manipulerende context van het museum en de geconstrueerde theorieën van de critici. Op die manier zou de bezoeker zich kunnen concentreren op de absolute waarden van het kunstwerk. Met deze gedachte in het achterhoofd kunnen we een brugje maken naar Texel. Ook Ton Kalle voelt zich niet bijster op zijn gemak tussen witte muren en hij heeft een broertje dood aan getheoretiseer rond zijn werken. Kalle houdt de zaken graag simpel. Vandaar dat hij met plezier minstens honderd ton steen naar een Waddeneiland sleept. Ter gelegenheid van het dertigjarige jubileum van zijn beroepspraktijk wil hij zo zijn werk onder de aandacht van het publiek brengen. Juist in de periode, dat Texel overstroomd wordt met Duitse toeristen, feestvierende jongeren en fanatieke fietsers. Die vormen een onbestemd publiek bij de

sterrenbeelden die Kalle strategisch bij de vele kerkjes op het eiland heeft geplaatst. En bij de landschappelijke beelden, die als wachters langs de verschillende kusten staan. Zij vormen de knooppunten van uitgestippelde fietsroutes, die langs toeristische hoogtenpunten van het eiland voeren. De beeldhouwer is zelfs zo genereus geweest een aantal beelden zo uit te voeren, dat ze functioneel te benutten zijn als zitbank om op je gemak van de zonsop- of ondergang te genieten.

Zwerfsteen als materiaal

Op zijn werkplek, een weiland aan de voet van de Hoge Berg in de nabijheid van Den Burg, zie ik Ton Kalle in actie. Dat staat garant voor spectaculaire beelden. De zwerfkei van een paar ton zweeft in de takels van de kraan tijdens het boren van gaten in het onaantastbaar ogende graniet. Kalle heeft niet te klagen over de belangstelling van passanten. Maar hij is dan ook een typische symposiumkunstenaar, gewend aan publiek dat hem op de vingers kijkt tijdens het maakproces. "Laatst riep een van de gasten nog, dat ik maar hunebedden moest gaan bouwen in Drenthe." Hoezo Drenthe? Er zijn genoeg zwerfkeien op Texel te vinden. Vooral in de tuinen van de inheemse bevolking, vaak vergezeld van een anker. In meer welgestelde buurten betreft het grote keien en forse ankers en in de volkse buurten minikeitjes en zielige schriële ankertjes. Kei en het anker als verbeelding van de collectieve identiteit. Zo simpel kan het zijn. Maar het maakt de zwerfsteen als beeldhouwmateriaal een tikke omstrede. Kleine broertjes van zwerfstenen zijn anonieme kiezels zonder kunstzinnige ambitie. Al zwerfsteen van kaliber maak je nog kans om opgewaardeerd te worden tot pronkobject in een tuin. De popsterren onder de zwerfstenen weten zelfs de naam van een stad aan zich te verbinden, zoals de kei van Amersfoort. De zwerfstenen, waarmee Kalle zijn beelden bouwt, zijn niet enkel vormgegeven door erosie, maar tevens het product van toegekende betekenissen. De locatiekeuze en het gebruikte materiaal zijn factoren, die het moeilijk maken om de absolute waarden van het kunstwerk te isoleren van achtergrondruis. Is de zonsopgang boven de Waddenzee nu zo mooi vanwege de aanwezigheid van een beeld van Kalle of andersom?

Ton Kalle, *Voor Pampus*, foto kunstenaar

Ton Kalle, *So What*, foto kunstenaar

Betrekkelijkheid van betekenis

In het vorige nummer van *Beelden* duidde Peke Hofman de beelden van Kalle aan als traditionele tuinbeelden. Een omschrijving, die we bezwaarlijk als supercomplimenteus kunnen interpreteren. Een tuinbeeld bestaat bij de gratie van een tuin, maar Kalle gebruikt de hele wereld als tuin. Als symposiumbeeldhouwer reist hij de wereld af. Er staat een Kalle in de Egyptische woestijn, in Duitse en Belgische bossen, in Dubai en Korea. Die beelden zijn geen commentaar op de omgeving, maar worden gepresenteerd als onderdeel daarvan. De tuin, de woestijn of het bos vormen inwisselbare achtergronden voor het beeld. Over een dijk in Texel lopend bespeur ik twee vlekjes aan de horizon. Van dichterbij blijkt het ene vlekje een oer-Hollandse molen en het andere een karakteristiek beeld van Kalle te zijn. Binnen of buiten de dijk; voor het oog dat simpel registreert bestaat er geen hiërarchie tussen de verschijnselen. Molen en beeld gaan geen betekenisvolle relatie met elkaar aan, maar worden toch in een oogopslag met elkaar verenigd. Het menselijke brein gedraagt zich al te vaak als een kunstcriticus, die in alles betekenis wil zien. Er valt veel te zeggen voor radicale relativering van betekenissen als tegenwicht voor dit mechanisme. Al was het maar om recht te kunnen doen aan kunstuitingen, die meer intuïtief tot stand komen. Om zicht te krijgen op de presentatie delen we Texel op in drie taartpunten, die we te voet, op de fiets en met de auto verkennen. Zo krijgen we een ruimtelijk beeld van de locaties, waar de beelden staan. Al wandelend ervaren we de onderlinge afstanden tussen de kunstwerken. Leek het er bij lezing van de brochure op, dat Kalle het hele eiland annexeerde, nu zien we dat diens beeldhouwwerken in de uitgestrektheid van land en water slechts als kanttekening kunnen fungeren. De auto verplaatst je te snel naar beeld naar beeld. Dat verwingt de algemene perceptie en er treedt verdichting op. De fiets is voor de gewenste ruimtelijke beleving van de presentatie dan ook het ideale middel van vervoer. Maar al fietsend wordt het ritme bepaald door een mix van losse indrukken. Een onontkoombare cadans: duinpan- duinpan- schapen in de wei- bos- kunstwerk- ha, een ijscoorretje- strandtent- meeuwen- kunstwerk.

Onderlinge verhoudingen

Kalle werkt niet op basis van ideeën schetsen maar in directe confrontatie met de steen. Een overduidelijke handicap bij het verkrijgen van opdrachten maar Kalle neemt die beperking voor lief. Hij wijst me op de steen, die hij op zijn werkplek aan het bewerken is. "Die heeft bijna twintig jaar bij mijn atelier gelegen zonder me aanknopingspunten te bieden. Pas toen ik een natuurlijk grondvlak benutte om hem overleind te zetten, viel me de vormgevoelzaamheid met prehistorische vruchtbaarheidbeelden op."

toestanden zoals weerspanning, overgave of onbeholpenheid. Aan die expressieve kwaliteit danken ze hun charme. De titels van de beelden zijn ook eerder koosnaampjes dan pogingen tot duiding: *So What*, *Zwart als de nacht*, *Aus Blaue Hinein*. De beelden zelf voegen zich eenvoudig in het landschap en verwijzen naar kosmische verhoudingen, de opkomst en ondergang van de zon en de pracht van de sterren. Dit kun je als een beperking opvatten, maar ook als een consistente relativering van het menselijke streven. De vraag, opgeroepen door twee geheel verschillende presentaties, is dus of er zoiets bestaat als een neutrale omgeving en context. Voor het oog mogen de witte muren van het museum het summum van neutraliteit vormen, het brein signaleert manipulatie en pretentie. Het Texelse strand, dat fungeert als achtergrond voor de beelden van Kalle, kan niet losgeweekt worden van het betekenskader van de toeristenindustrie waardoor een presentatie een attractie wordt. Aldus wordt het steeds moeilijker door het dichtgeslibde web van betekenissen het beoogde kunstwerk waar te nemen. Om het te bevrijden uit dit moeras, zou je alle connecties met de wereld moeten verbreken. Want ook de genoemde parkeergarage is geen neutraal gebied voor getoonde beelden. Hoogstens een ongebruikelijk gebied. Voor het beeld, dat via de zintuigen beleefd moet worden, bestaat enkel de keuze om op te gaan in de omgeving, de omgeving te accentueren, te negeren of er commentaar op te leveren. Binnen dit veld van mogelijkheden maakt Ton Kalle zijn keuzen. Niet altijd even overtuigend, maar wel altijd met volle inzet en met liefde voor het vak en het materiaal.